

Københavns Universitet

Unge læsning i en digital tidsalder

Balling, Gitte

Published in:

Learning Tech – Tidsskrift for læremidler, didaktik og teknologi

Publication date:

2017

Citation for published version (APA):

Balling, G. (2017). Unge læsning i en digital tidsalder: Om unges holdninger til og erfaringer med læsning på skærm og papir. *Learning Tech – Tidsskrift for læremidler, didaktik og teknologi*, (3), 56-84.

03

LEARNING TECH

TIDSSKRIFT FOR LÆREMIDLER, DIDAKTIK OG TEKNOLOGI

SPILOG DIGITALE LÆREMIDLER I UNDERVISNINGEN

UNGES LÆSNING I EN DIGITAL TIDSALDER

Af Gitte Balling, Københavns Universitet

Korrekt citering af denne artikel efter APA-systemet
(American Psychological Association System, 6th Edition):

Balling, G. (2017). Unges læsning i en digital tidsalder.

Learning Tech – Tidsskrift for læremidler, didaktik og teknologi, (3), 56-84.

LEARNING TECH – TIDSSKRIFT FOR LÆREMIDLER, DIDAKTIK OG TEKNOLOGI UDGIVES AF LÆREMIDDEL.DK

Learning Tech er et forskningstidsskrift, hvor alle artikler er forskerbedømt i form af dobbeltblindt peer review. Tidsskriftet bringer artikler, der rammer genstandsfeltet mellem læremidler, didaktik og teknologi, og hensigten er at spille en betydelig rolle som platform for den voksende skandinaviske læremiddelforskning.

REDAKTION

Marie Falkesgaard Slot, University College Lillebælt (ansvarshavende redaktør)
Anne-Mette Nortvig, University College Sjælland
Hildegunn Juulsgaard Johannesen, University College Syd
René Boyer Christiansen, University College Sjælland
Stefan Ting Graf, University College Lillebælt
Stine Reinholdt Hansen, University College Lillebælt
Thomas R.S. Albrechtsen, University College Syd

REDAKTØR

Trine Ellegaard, University College Lillebælt

TEMAREDAKTION

Marie Falkesgaard Slot, University College Lillebælt
Anne-Mette Nortvig, University College Sjælland

DESIGN OG GRAFISK TILRETTELÆGGELSE

Ann Odgaard Sørensen, We Are Graphic

TRYK

Dystan og Rosenberg ApS

ISSN 2445-7981 (TRYK) – ISSN 2445-6810 (ONLINE)

RETTIGHEDER

© 2017 Læremiddel.dk og forfatterne

KONTAKT

Læremiddel.dk 5230 Odense M
Niels Bohrs Allé 1 www.læremiddel.dk

UNGES LÆSNING I EN DIGITAL TIDSALDER

- Om unges holdninger til og oplevelser med læsning på skærm og papir

Af Gitte Balling, Københavns Universitet

Denne artikel undersøger unges holdning til og erfaring med at læse på skærm. Undersøgelsen bygger på den antagelse, at unge, som er trænede mediebrugere, også er mere imødekommende over for at læse skønlitteratur i digital form. Med afsæt i den nyeste forskning inden for digital læsning diskuteres såvel læsningens betydning for unge og muligheder og udfordringer ved digital læsning. Artiklens empiriske grundlag udgøres af en fokusgruppeundersøgelse blandt 13-14-årige unge danske skoleelever. Undersøgelsen viser, at mange unge vælger papirbogen, når de skal læse skønlitteratur.

Digitaliseringen af litteratur og læsning på skærm er efterhånden en naturlig del af vores hverdag. Vi læser nyheder på mobilen, faglige tekster på computeren og i stigende grad også skønlitteratur på forskellige platforme, såsom tablets og e-bogslæsere. Med e-bogens entré på bogmarkedet blev den fysiske bog af mange spået død, og i flere år steg antallet af e-bogslæsere da også stødt. Stærkest var udviklingen i de engelsktalende lande, hvor USA, med Amazon som den ledende aktør på e-bogsmarkedet, i 2016 kunne meddele, at de solgte lige så mange e-bøger som fysiske bøger.

Også i Danmark har e-bogen vundet indpas på bogmarkedet (Hjarvard & Helles, 2013; Grøn & Balling, 2016), selvom udviklingen tilsyneladende går noget langsommere i mindre sprogområder (Balling, Dahl, Mangan, Nilsson, Lund & Höglund, 2014). Imidlertid viser de seneste undersøgelser fra både ind- og udland en stagnation i udbredelsen af e-bøger¹. Salget af fysiske bøger går strygende (Andersen, 2016), og læsere synes, trods digitale mediers enorme udbredelse og anvendelse, at foretrække fysiske bøger, særligt når det gælder skønlitteratur. Den seneste udgave af Mediernes udvikling i Danmark (Slot- og Kulturstyrelsen, 2016, s. 11-12) viser, at 77% af alle danske familier har en smartphone, 50% har en tablet og 85% har en bærbar computer. Tal fra Danmarks Statistik viser, at knap 38% af danskerne læser skønlitteratur ugentligt, mens knap 10% angiver at læse e-bøger ugentligt (Bog- og litteraturpanelet, 2016, figur 32 & 43). I en undersøgelse fra 2012 om folks holdninger til henholdsvis papir og e-bøger associeres papirbøger med duft, vægt og hygge,

¹ Bag denne formulering gemmer sig den virkelighed, at antallet af udgivne e-bøger er i stigning, da mange forlag digitaliserer deres bagkatalog, mens omsætningen på e-bogsmarkedet er gået tilbage fra 2015 til 2016. Dette skal ses i lyset af, at eReolen, folkebibliotekernes digitale portal til udlån af e-bøger, i samme periode har haft en vækst i udlånet (Bog- og Litteraturpanelet, 2016).

mens e-bøger associeres med søgbarhed, men ikke betragtes som velegnede til den hyggestund med en bog, som mange læsere forbinder med læsning af skønlitteratur (Yougov, 2012).

Fokuserer man alene på de unge, formodes de at have en intuitiv, nærmest medfødt evne til at anvende og udvikle brugen af nye medier (Palfrey & Gasser, 2008). De er storforbrugere af digitale medier, særligt sociale medier og computer- og app-spil, og en væsentlig del af deres sociale liv, deres kommunikation med hinanden og deres kulturelle aktiviteter finder sted i et digitalt mediemiljø (Gardner & Davis, 2014; Buckingham, 2007; Jenkins, 2009). Til gengæld er de ikke nødvendigvis de ivrigste læsere.

I efterhånden mange årtier har voksne fulgt undersøgelser af unges læsevaner med en vis ængstelse. Først og fremmest for at sikre sig at de unge overhovedet læser, dernæst for at se om unges læsevaner ændrer sig i forlængelse af deres øgede og differentierede medieforbrug (se fx Øster, Steffensen & Weinreich, 2000; Øster, 2004; Steffensen & Weinreich, 2001; Hansen, 2014). Læsning, og særligt den fordybende læsning, som vi forbinder med læsningen af skønlitteratur, anskues som en kulturel aktivitet, der har betydning for vores sproglige udvikling, for vores evne til at opleve og udvikle identifikation og empati og for udviklingen af et kulturelt ståsted (Iser, 1972; Mar, Oatley & Peterson, 2009; Kidd & Castano, 2013; Waxler, 2014; Zunshine, 2006). Denne forestilling om læsningen som afgørende for udviklingen af både lingvistiske, mentale, kulturelle og menneskelige kvaliteter er årsagen til, at læsning ses som en væsentlig aktivitet for unge, også efter de har lært at læse.

Den seneste kulturvaneundersøgelse viser dog en dalende interesse for læsning blandt unge, når de når en vis alder. Mens 40% af de 7-12 årige læser bøger (romaner, historier, eventyr) hver dag eller næsten hver dag falder tallet til 25% blandt de 13-14 årige (Bak, Madsen, Henrichsen & Troldborg, 2012, s. 235). En ph.d.-afhandling fra 2014, der undersøger læsevaner blandt 3.-6. klasser, viser lignende resultater: at interessen for læsning falder med alderen, således at 42% af 3. klasserne er meget enige i, at "de nyder at læse", mens det er 27% for 6. klasses vedkommende (Hansen, 2014, s. 100).

Set i lyset af unges medieforbrug og -fascination og den tilsyneladende faldende interesse for læsning, er det interessant at undersøge unges forhold til digital læsning. I denne artikel har følgende forskningsspørgsmål derfor været centrale:

- Hvad er unges holdning til og oplevelse med læsning?
- Hvilken rolle spiller læsning i deres liv i forhold til brug af andre medier?
- Hvad foretrækker unge at læse på (papir vs. skærm), når (hvis?) de læser og hvorfor?

Min erkendelsesinteresse er således todelt: Dels ønsker jeg at undersøge læsningens rolle i unges liv i relation til brugen af andre medier, dels at undersøge unges forhold til digital læsning. Det er således de unges personlige erfaringer og holdninger til (digital) læsning, der er i centrum.

UNDERSØGELSESDSIGN

Artiklens empiriske del er derfor foretaget som kvalitative fokusgruppinterviews med unge skoleelever mellem 13-15 år. Det kvalitative interview har sin videnskabs-teoretiske forankring i en fænomenologisk og hermeneutisk forskningstradition (Thagaard, 2004). Fænomenologisk, fordi man gennem interviewet som metode søger at opnå viden om fænomener, som informanten oplever dem. Hermeneu-tisk, fordi hele processen omkring interviews fra udvælgelsen af informanter, over udformningen af interviewdesigns til analysen af de transskriberede interviews, kan karakteriseres som en tolkningsproces. Det kvalitative interview giver ikke desto mindre mulighed for at gå i dybden med og spørge ind til informanternes læseople-velser, hvorfor det er relevant i denne sammenhæng.

Fokusgruppinterviewet anvendes ofte til at studere særlige gruppedynamikker, hvor man som forsker kan have fokus på både selve indholdet af samtalen, men også interaktionen mellem gruppens medlemmer. I denne sammenhæng er fokusgrup-peinterviewet dog valgt som metode, fordi gruppesamtalen tillader, at de forskellige deltagere ikke alene svarer på interviewerens spørgsmål, men også responderer på hinandens ytringer. Den sociale interaktion i gruppen tjener således som kilde til data (Halkier, 2015). Ulempen kan dog være, at intervieweren har sværere ved at bevare kontrollen over samtalen (Kvale, 1994), samt at de mest dominerende hold-ninger kan komme til at dominere interviewet (Thagaard, 2004; Schrøder, Drotner, Kline & Murry, 2003).

Aldersgruppen 13-15 år er valgt ud fra en antagelse om, at det er i denne alders-gruppe, unge ophører med at læse, og hvor deres medieforbrug øges betragteligt. Aldersgruppen er yderligere interessant, fordi den udgør en generation, som er

vokset op med medier og må formodes at have et indgående og sømløst forhold til og brug af medier. For at finde informanter som med større sandsynlighed var vant til at læse på skærm, blev informanterne udvalgt i en dansk kommune (Odder), som i flere år har haft iPads som en del af undervisningen på alle skoler. I 2012 indførte Odder kommune iPads som lærings- og undervisningsredskab i alle kommunens skoler. Da interviewene blev foretaget, havde eleverne derfor haft iPads som en del af deres hverdag og mediebrug i omkring 4 år. Perioden betyder, at nyhedsværdien og eventuelle udfordringer eller ubehageligheder, som informanterne måtte føle ved at læse på iPads, måtte formodes at være overvundet eller have etableret sig som en verbaliserbar holdning.

Der blev foretaget seks gruppeinterviews med tilsammen 25 elever fra 8. og 9. klassetrin fordelt mellem 20 drenge og 15 piger. Gruppesammensætningen var foretaget af skolens læsekonsulent med fokus på variation i køn og læseaktivitet. Der var således ikke alene valgt meget læsende elever, men derimod et udvalg som var kendetegnende for aldersgruppen.

Interviewguiden var tre-delt og udformet i overensstemmelse med undersøgelsens forskningsspørgsmål. Første del omhandlede de generelle læseoplevelser (fx Fortæl om den seneste bog, I har læst. Var det en god bog? Hvorfor?), anden del omhandlede digital læsning (fx Hvad synes I er den største forskel på at læse en papirbog og på en tablet? Hvad kan I bedst lide at læse på? Hvorfor?), mens sidste del omhandlede mediebrug og mediekonvergens (Har I prøvet at opleve den samme historie i forskellige former, fx som bog, film, spil? Hvad er forskellen på at spille, læse og se film?). Interviewguiden var bevidst udformet meget enkelt og åben for at invitere til så bred en forståelse af læsning som mulig.

Interviewguiden og fokusgruppeformatet blev afprøvet ved et pilotinterview på Gladsaxe kommune, som ligeledes har indført iPads i skolerne. Her bestod gruppen af 6 piger på 13 og 14 år. Pilotinterviewet gav ikke grund til ændringer i interviewguide og tilgang, men eleverne på Gladsaxe skole havde særlige læsevaner, som påvirkede deres holdning til læsning på skærm, hvorfor deres erfaringer vil blive inddraget i diskussionen.

Alle gruppeinterviews blev transskriberet og efterfølgende analyseret med fokus på, hvordan italesættelsen af læseoplevelser konkret manifesterer sig, og hvilke sammenhænge og mønstre på tværs af de forskellige informanter, der kan identificeres. Ligeledes har jeg analyseret materialet i lyset af mine forskningsspørgsmål

samt de inddragede teoretiske perspektiver for at undersøge, i hvor høj grad den eksisterende teoretiske og empiriske viden kan understøtte forståelsen af de unges ytringer.

FORSKNING I DIGITAL LÆSNING – ET TVÆRVIDENSKABELIGT FELT

I en undersøgelse af *digital* læsning ligger der implicit en antagelse om, at læsere har en holdning til selve det at læse på skærm, og at skærmen forandrer læsningen. Kvalitative læseundersøgelser før den digitale revolution havde hovedsageligt fokus på valg af litteratur og læseoplevelsens betydning for læseren (fx Smidt, 2002; Balling, 2009), mens kvantitative undersøgelser fokuserede på bl.a. hvad, hvornår og hvor længe man læste (Bille, Fridberg, Storgaard & Wulff, 2009; Bak et al., 2012). Med digitale formater og bærbare skærme forandres både måden, vi tilgår litteratur, måden vi håndterer teksten, selve "læseapparatet" og måske også læseoplevelsen. Læseforskningen oplever i disse år derfor både en udvidet interesse fra en række forskellige forskningsfelter og en større tværvideenskabelig tilgang. Læseforskning finder sted inden for så forskellige områder som informations- og biblioteksvidenskab, litteratursociologi, neuropsykologi, lingvistik, didaktik, pædagogik, kognitionsforskning, litteraturvidenskab og medievidenskab.

Digitaliseringen af tekster i bred forstand har skabt en øget interesse for selve interaktionen mellem læser og platform og betydningen af de forskellige former for modaliteter, materialiteter og handlemuligheder, som forskellige platforme rummer. Hermed menes, at alle teknologier fra den trykte bog til en digital læseplatform, som fx en tablet, fordrer en særlig adfærd og tilbyder nogle særlige interaktionsmuligheder.

En tablet kræver strøm, tåler ikke vand og tilbyder, at man som læser fx kan ændre på skriftstørrelse og font. Ligeledes har den øgede brug af skærme, ikke alene til læsning, men også til arbejde, spil og kommunikation, betydet en øget interesse for, hvordan vores opmærksomhed og adfærd forandres, alt efter hvilke teknologier, vi interagerer med.

Den fysiske bog, som vi kender den, kræver lys, hvis det er mørkt, den tåler ikke vand, og den kræver, at man er aktiv med sine hænder til at bladere og holde. Til gengæld er den kendetegnet ved en høj grad af stabilitet. Bogen har mere eller mindre set ud som nu, siden den udkonkurrerede skriftrullen i senantikken (Manguel, 1996). Mediet, i form af bogen, er blevet en så indgroet del af læsningen,

at den er blevet transparent (Bolter & Grusin, 1998) i en grad, så vi glemmer selve beholderens eksistens og lader os opsluge af historien, af teksten. At bogen ”for-svinder” skyldes, at bogen som læseapparat alene har til formål at udgøre en ramme for læsningen. En fysisk bog udgør en unik læsemaskine, hvis eneste funktion er at rumme en tekst. Til gengæld kan den ikke bruges til så meget andet. Den fysiske bog synes derfor perfekt til at motivere kontemplation og fordybelse. En tablet eller en computer derimod er en multimodal maskine, som rummer uendelige potentielle funktioner og udgør et reservoir af muligheder, men også tilsvarende distraktionsmuligheder. Som læser fristes man måske til at klikke over på andre sites, til at åbne andre apps, eller man afbrydes i sin læsning af notifikationer om opdateringer på Facebook, venner, der gerne vil snakke eller spil, som kræver ens opmærksomhed (Hillesund, 2010).

I denne artikel vil to perspektiver på læsning danne grundlag for diskussionen af unges læsning i en digital tidsalder. Dels vil *selve læseoplevelsen* og de udfordringer eller forandringer, som skiftet mellem papir og skærm forårsager, blive inddraget, dels vil udfordringer eller forandringer ved *teknologien*, materialiteten, blive diskuteret.

Gennemgangen af de to perspektiver inddrager forskning fra flere forskellige forskningsområder, der benytter meget forskellige metoder og har forskellige videnskabsteoretiske tilgange. Således inddrages både klassisk reader response-teori og kognitionsvidenskabelige studier. Den traditionelle litteraturvidenskabelige og –sociologiske tilgang til læsning tager afsæt i en 1. personsoplevelse, der registreres gennem kvalitative interviews eller i kvantificerbare surveys. Der er altså tale om en undersøgelse af den bevidste og erindrede læseoplevelse. Kognitionsforskningen har en eksperimental tilgang og studerer kognitive processer såsom perception, hukommelse og læsefærdigheder i laboratoriesituationer, der kan kontrolleres og gentages. Kognitionsforskningens tilgang til læsningen og læseren er således fundamentalt anderledes end indenfor fx den sociologiske forskning. Ikke desto mindre synes den kognitive tilgang til læsning at opleve en øget interesse, også fra forskere inden for mere traditionel litteraturforskning (fx Zunshine, 2006; Kuzmičová, 2013; Baron, 2015).

At inddrage fundamentalt meget forskellige forskningstraditioner i en og samme diskussion kan synes risikabelt og undergravende for diskussionens pointer. Ikke desto mindre mener jeg, at det kan være hensigtsmæssigt at sammenstille forskellige undersøgelser og syn på læsning for derved at skabe et bredere og mere nuanceret

syn på digital læsning, end en ren litteratursociologisk tilgang kan bidrage med. At jeg selv anvender den traditionelle kvalitative metode skyldes min interesse i *læsernes erfaringsbaserede* oplevelse med læsning. Men denne kan uden tvivl styrkes ved at blive diskuteret op mod andre perspektiver på læsning.

LÆSEOPLEVELSEN FRA TEKST TIL SKÆRM – DEN FORDYBENDE LÆSNING

Før tekster blev oversat til bit og bytes, var interessen for skønlitterær læsning i høj grad fokuseret på relationen mellem tekst og læser. Hvad sker der i mødet mellem tekst og læser? Og hvorfor læser vi overhovedet? Både nyere forskning og mere klassiske værker inden for den receptionsteoretiske forskning peger på læsningen som en udveksling, et *møde*, der præger både tekst og læser (se fx Rosenblatt, 1936; Iser, 1978; Mukařovský, 1970 & 1977; Balling, 2008).

Den tyske litteraturforsker Wolfgang Iser peger i sit klassiske værk *The Act of Reading* fra 1976 (org. tysk) netop på læsningen som en handling ('act') og som et æstetisk svar ('response') på teksten. At en litterær tekst først for alvor realiseres i læsningen som et resultat af den tolkningsproces og meningsdannelse, som læseren foretager sig, er efterhånden velkendt. At det i forhold til digital læsning stadig er relevant at inddrage teoretikere som Iser, skyldes hans understregning af læsningens betydning for læserens oplevelse af sig selv og verden. Igennem læsning er vi ikke alene i stand til at opleve ting, som ikke længere eksisterer, vi kan også opleve og derigennem få forståelse for ting, som ikke er en del af vores hverdagsliv (Iser, 1978).

En litterær tekst består af en række dele og perspektiver, der konstituerer en række potentielle tolkningsmuligheder, som læseren skaber mening i. Læserens blik og opmærksomhed udgør hvad Iser kalder "a wandering viewpoint" (Iser, 1978, s. 111). Begrebet knytter an til læsningen som en proces, hvor læseren er placeret "i" teksten, bevæger sig med teksten og skaber mening i det læste i en fortløbende proces. Vi læser teksten i bidder og reviderer hele tiden det, vi læser på baggrund af det, vi tidligere har læst, samtidigt med at vi forestiller os, hvad der vil ske senere i teksten. Denne forestilling må vi i næste nu revidere på baggrund af den næste sekvens, vi læser. "It is clear, then, that throughout the reading process there is a continual interplay between modified expectations and transformed memories" (Iser, 1978, s. 111). Men det er ikke teksten, der rummer forventninger og erindringer. De er heller ikke alene et produkt af læserens fantasi, men er netop noget, der opstår i læseren

gennem læsningen af teksten. Denne proces udgør læsningens utrolige kompleksitet og kendetegner læseakten som en proces, der ophæver skellet mellem subjekt og objekt.

Grundlaget for denne overførsel af abstrakte tegn på en side til en historie, der kan påvirke og opsluge os, er, ifølge Iser, den billeddannelse, som foregår i læserens bevidsthed under læsningen. Billeddannelser tillader os at danne billeder af noget, som ellers ikke eksisterer andre steder end i teksten. Vores mentale billeder udgør ikke konkrete billeder som et foto, men er snarere en diffus forestilling fx om en hovedperson, der er sammensat af alt det, vi ved om personens ydre og indre og handlinger, men også præges af vores egne holdninger til personens handlinger og tanker. Samtidig fylder vi også huller ud ved hjælp af vores egne erfaringer der, hvor teksten ikke giver os viden om personen.

The significance of this process lies in the fact that image-building eliminates the subject-object division essential for all perception, so that when we 'awaken' to the real world, this division seems all the more accentuated. Suddenly we find ourselves detached from our world, to which we are inextricable tied, and able to perceive it as an object.

(Iser, 1978, s. 140)

Gennem læsningen tvinges vi således løbende til at revidere ikke alene vores opfattelse af det, vi læser, men også vores opfattelse af den virkelige verden, som vi agerer i. Vores tolkning og opfattelse af teksten forandres gennem vores aktive læsning, men teksten forandrer også os gennem de valg og udfordringer, den stiller os overfor og lader os anskue verden med friske øjne efterfølgende.

Denne type læsning er det, vi kalder fordybende læsning (deep reading). Betegnelsen *deep reading* blev formuleret af den amerikanske litteraturkritiker og forfatter til bogen *The Gutenberg Eligies*, Sven Birkerts i 1994 som "the slow and meditative possession of a book" (Birkerts, 1994, s. 146) og knytter an til en særlig type læsning, der har fået øget opmærksomhed i takt med den voksende digitalisering. Fordybende læsning hænger sammen med vores evne til at koncentrere os i længere tid og fokusere vores opmærksomhed på én opgave og er særligt knyttet til læsningen

af længere tekster såsom romaner. Udviklingen indenfor digital læsning får både forskeren indenfor litteratur- og biblioteksvidenskab til at pege på udfordringer ved skærmlæsning (fx Hayles, 2007; Baron, 2015; Lui, 2005; Hillesund, 2010; Mackey, 2011; Socken, 2013). Også inden for andre domæner såsom kognitionsforskning og psykologi peger undersøgelser på forandringer i forbindelse med læsning på skærm (fx Wolf & Barzillai, 2009; Mangen, 2013; Mangen & Schilhab, 2012).

I et tidligt survey-studie, foretaget af den amerikanske biblioteks- og informationsforsker Ziming Liu blandt både ansatte (ingenører, forskere, lærere) og kandidat-studerende, blev informanterne spurgt om bl.a. tidsforbrug i relation til fordybende læsning og skimmelæsning og om frekvens af fx annotering af tekster under læsning gennem de sidste 10 år. Resultatet blandt de 113 svar viste, at læsning på skærm påvirker vores læseadfærd:

The screen-based reading behaviour is characterized by more time spent on browsing and scanning, keyword spotting, one-time reading, non-linear reading, and reading more selectively, while less time is spent on in-depth reading and concentrated reading.

(Lui, 2005, s. 700)

Andre lignende survey-studier (Hillesund, 2010) understøtter dette billede. Skærmlæsning vænner os til at skimme og browse, vi læser fx en hjemmeside ved at overfladelæse den, mens vi ser efter særlige informationer, nøgleord eller links, som vi skal bruge til at komme videre. Læsning og andre aktiviteter knyttet til skærm er præget af diskontinuitet, hvor vi ofte flytter vores opmærksomhed fra et sted til et andet (Hillesund, 2010). Denne perceptionsmåde er ikke uhensigtsmæssig, når det drejer sig om læsning på skærm i form af hjemmesider eller andre medieformater. Tværtimod er det den perceptionsmåde, som mediet og tekstformatet lægger op til. Udfordringerne er, at vores tid brugt ved skærmen influerer på vores evne til fordybelse i vores læsning af skønlitterære tekster. Litteraturprofessor N. Catherine Hayles formulerer det således:

The shift in cognitive styles can be seen in the contrast between deep attention and hyper attention. Deep attention, the cognitive style traditionally associated with the humanities, is characterized by concentrating on a single object for long periods (say, a novel by Dickens), ignoring outside stimuli while so engaged, preferring a single information stream, and having a high tolerance for long focus times. Hyper attention is characterized by switching focus rapidly among different tasks, preferring multiple information streams, seeking a high level of stimulation, and having a low tolerance for boredom. [...] Each cognitive mode has advantages and limitations. Deep attention is superb for solving complex problems represented in a single medium, but it comes at the price of environmental alertness and flexibility of response. Hyper attention excels at negotiating rapidly changing environments in which multiple foci compete for attention; its disadvantage is impatience with focusing for long periods on a non-interactive object such as a Victorian novel or complicated math problem.

(Hayles 2007, s. 187)

Det handler således ikke om, at vi er ude af stand til at fokusere vores opmærksomhed. Med henvisning til citatet af Hayles kan man pege på, at både når vi spiller computerspil eller ser film, er vi ligeså fordybede, som når vi læser en bog. Her giver det mening at differentiere mellem forskellige former for fordybelse (immersion). I sin artikel "Hypertext fiction reading" skelner den norske professor i læseforskning Anne Mangen (2008) mellem *technological immersion* og *phenomenological immersion*, hvor den første knytter an til virtuelle verdener, som vi møder dem i fx computerspil, mens den anden knytter an til den fiktive verden, vi oplever i læsning. Ifølge Mangen er den væsentligste forskel på disse, at den teknologisk skabte verden i høj grad er et resultat af andres fantasi, og bibringes os ved hjælp af avanceret teknologi, mens den fænomenologiske fordybelse i en fiktiv verden i høj grad er skabt af vores egen fantasi og forestillingsevne. Mangen peger her på den samme billedskabende egenskab ved læsning som tidligere fremhævet hos Iser. Mangen mener, at denne fænomenologiske fordybelse i mindre grad er opnåelig ved læsning på digitale platforme, hvilket jeg vil se nærmere på nedenfor.

LÆSNING PÅ SKÆRM – LÆSNING SOM TAKTIL OG FYSISK AKTIVITET

I dette afsnit vil jeg se nærmere på de forandringer, som teknologien har forårsaget i forhold til læsning. Digitaliseringen af den skønlitterære læsning har skabt en øget forskningsinteresse for at undersøge den forandring, skærmlæsning har på læseforståelsen og -oplevelsen, men også på den fysiske eller taktile læseoplevelse i form af læserens berøring med bogen. Hvad betyder fornemmelsen af at have en papirbog i hånden, der har en vis tyngde, et særligt format, hvor omslaget er hårdt eller blødt, hvor papiret er tyndt eller tykt versus at læse på en iPad med baggrundsbelysning, en glat kølig overflade, og hvor alle bøger i realiteten vejer det samme og har samme format? Papirbogens materialitet har været en så indarbejdet norm i vores bogkultur, at det sjældent har afstedkommet forskningsinteresse. Men med fremkomsten af et elektronisk alternativ har bogens materialitet og ikke mindst forskellen på de forskellige læseteknologiers overflade og de handlingsmuligheder, som teknologien tilbyder, vist sig at være af betydning.

Som nævnt peger forskere fra flere forskellige felter på, at den fænomenologiske fordybende læsning udfordres af selve teknologien, skærmen. Inden vi går videre ind i det argument, er det væsentligt at skelne mellem på den ene side *apparatets fysiske fremtræden*; overflade, vægt, lys etc. samt de handlemuligheder, vi har i forbindelse med læsning (scrolle, trykke, touchscreen, tastatur/knapper), og på den anden side på den kendsgerning, at mange læseplatforme er *multimedie-maskiner* med en multifunktionalitet, der giver mulighed for at foretage sig andet end blot at læse. Spørgsmålet er, om det er teknologien/materialiteten, som udfordrer den fordybende læsning eller det er distraktionspotentialet i multimedieplatforme, som udfordrer? Dette kan være afgørende i forhold til at skelne mellem læsning på skærme af alle slags og læsning på dedikerede e-bogslæsere.

Studier indenfor den kognitive og eksperimentelle læseforskning peger på, at læsning ikke alene er en kognitiv og intellektuel proces, men i høj grad også en ergonomisk og kropslig handling, som rummer haptiske (berøringsmæssige) sansemotoriske processer (se fx Mangen & Schilhab, 2012; Mangen, 2013). Den sansemotoriske interaktion med læseapparatet har betydning for den måde, vi håndterer bogen, hvor vi i den fysiske udgave ofte (ubevidst?) anvender vores hænder til at holde sider adskilt, til at bladre tilbage og til at fornemme, hvor langt vi er i bogen. At holde bogen i hænderne, at fornemme vægten, at mærke papirkvaliteten, duften af papiret, fornemme coverets struktur, er alt sammen en del af læseoplevelsen (Baron, 2015).

Ligeledes påpeger Mangen (2008) med henvisning til Merleau-Ponty, at selv det, der er usynligt for øjet i mødet med objekter, fx bagsiden, når jeg holder bogen i hånden, er til stede i sin materialitet og perciperes af læseren. Det samme gør sig ikke gældende for den digitale tekst, hvis omfang og materialitet er usynligt for læseren. Når computeren er slukket eller iPad'en ligger på bordet, er teksten ikke længere til stede. Læseapparatet og tekstens materialitet synes således at have betydning for læseoplevelsen.

Et empirisk studie blandt norske 10. klasseselever, der efter læsning af tekstudrag på henholdsvis skærm og papir skulle besvare tekstforståelsesspørgsmål, peger endvidere på, at bogen som fysisk objekt og vores fysiske interaktion med den har betydning for vores forståelse af og orientering i teksten (Mangen, Walgermo & Brønnick, 2013). Når vi sidder med en bog, har vi en klar fornemmelse af, om vi er i begyndelsen, midten eller slutningen af bogen. Vægtfordelingen og fornemmelsen af, hvor mange sider der er på hver side af opslaget, fortæller os noget om, hvor langt i teksten vi er. Den digitale tekst har ikke samme fysiske fremtræden, men er identisk i hånden uanset, om vi lige er begyndt at læse eller er ved slutningen. En lignende konklusion kommer Mangen frem til i et eksperiment udført i samarbejde med professor i psykologi, Don Kuiken. Her blev 140 deltagere bedt om at læse på henholdsvis iPad eller en hæftet fysisk tekst og efterfølgende besvare et spørgeskema. Forfatterne konkluderer, at den digitale teksts manglende tids- og rumlige forankring og dermed læserens manglende overblik over, hvor i teksten hun er, synes at påvirke læsning generelt, men måske særligt den skønlitterære læsning:

While such loss of text length overview and of location in the text may matter for reading in general, having a "sense of the text" may matter especially for narrative genres. On the one hand, because narratives are based on a chronological ordering of actions and event, a parallel kinesthetic sense of the unfolding reading event may support immersion in the narrated world. On the other hand, separation from this kinesthetic sense of the psychical reading event may be precisely what prevents immersion in the narrative world – and becoming "lost" there.

(Mangen & Kuiken, 2014, s. 152)

Citatet rummer forbehold og er formuleret som en antagelse snarere end et faktum. Dette skyldes ikke mindst, at vores viden om disse aspekter ved læsningen stadig er begrænset, særligt hvad angår den litterære læsning. Digital læsning i bred forstand har eksisteret i tilpas mange år og med så stor udbredelse, at det er muligt at foretage studier, som med nogen sikkerhed kan sige os noget. Den skønlitterære læsning er imidlertid stadig i høj grad knyttet til fysiske bøger, mens udbredelsen af læsning af fx e-bøger kun oplever en langsomt vækst. Ligeledes lider undersøgelser af individuelle læseoplevelser alle, uanset videnskabsteoretiske ståsted, under, at de enten baseres på læserens bevidste erindring eller finder sted i laboratoriemiljøer, som ikke mimer den typiske læsesituation. Spørgsmålet er, som også denne artikel er optaget af, hvilket forhold de generationer, der er vokset op med digitale medier, får til læsning af længere tekster, og hvad det betyder, hvis disse fortællinger læses på skærm. Det har vi endnu kun sporadisk viden om.

Et andet aspekt, som kan forhindre den fordybende læsning eller læsning af digitale tekster i det hele taget, er selve teknologien. Informationsforskerne Gerlach & Buxmann (2011) undersøger i et kvalitativt studie forbrugernes modstand mod elektroniske bøger i forhold til, hvad de benævner *haptic dissonance*. Haptic dissonance defineres som: “[...] the perceived unpleasantness an individual experiences because using an object *feels* physically different from other cognitions held by the individual” (s. 4). Deres studie bygger på den antagelse, at læsning i mange læsers bevidsthed er forbundet med bøger og en særlig taktile følelse forbundet med trykte tekster og papir, samt at en teknologi (fx en e-bog) kan opleves som irriterende eller vanskeligt tilgængelig. Informanterne blev hvervet blandt meget læsende mennesker (mindst 10 bøger om året) i en boghandel og introduceret til e-bøger på en Amazon Kindle. Efterfølgende blev de interviewet om deres oplevelse med at læse på skærm. Studiet viser, at mange af informanterne oplever en distance forårsaget af teknologien, som påvirker deres læsning og dermed deres accept af e-bogen som medie. Særligt det at røre ved papir er noget, der forbindes positivt med boglæsning, og som savnes ved digital læsning.

Spørgsmålet man må stille sig i forhold til Gerlach & Buxmanns resultater er, om den oplevelse af ubehag, som deltagerne i undersøgelsen tilkendegiver, alene handler om teknologien eller også er kulturelt betinget. Deltagerne var erfarne læsere med en gennemsnitsalder på 40 år. I hvor høj grad handler læsers eventuelle modstand mod at læse på en skærm om, hvad de er vant til? Ville et lignende studie blandt informan-

ter, som i forvejen er vant til at læse på en skærm og til at håndtere fx en iPad, vise samme modstand? Det er blandt andet dette, denne artikel vil undersøge.

Efter ovenstående præsentation af teoretiske perspektiver knyttet til dels den individuelle læseoplevelse, dels læsningens materialitet, vil vi nu vende os mod den kvalitative undersøgelse.

UNGES OPLEVELSE MED LÆSNING

Som nævnt fokuserede de indledende spørgsmål i interviewguiden på informanternes generelle læsevaner. Her viser der sig et mønster, hvor ca. en tredjedel af informanterne er ivrige læsere i betydningen, at de læser dagligt og af egen fri vilje og lyst. En anden tredjedel læser og finder det spændende og interessant, men er motiveret dels af forældre, dels af ambitioner om at forbedre sig i skolen. Den sidste tredjedel læser nødtigt, finder det kedeligt og langsommeligt og gør det kun under pres. Her må det indskydes, at min interesse primært har været på den skønlitterære læsning, hvorimod informanternes svar peger på et bredere læsebegreb, som også dækker tekster af mere faglig karakter såsom nyheder og sportsartikler. Nedenstående analyse af informanternes ytringer omkring læseoplevelser og fordybelse, knytter sig derfor mest til de to førstnævnte grupper, mens den sidstnævnte gruppe vil blive inddraget i diskussionen.

Den skønlitterære læsning hos informanterne udgør en pause fra dagligdagen, det er noget, de gør for at slappe af og for at leve sig ind i en god historie. På spørgsmålet om hvorfor de læser, svarer de:

Det er dejligt at læse, jeg synes jeg slapper af, når jeg læser. Det er rart at tænke på noget andet, at man kan leve sig ind i sin bog og bare være sig selv.

(Rosa, 14 år)

Jeg læser meget, fordi jeg elsker at læse. Det er et andet univers, man kommer ind i. Sådan kan man også slappe af.

(Olivia, 14 år)

Altså for mig er det nok et frirum, på en eller anden måde. Man lever sig 100% ind i noget, og det foregår alt sammen oppe i ens hoved frem for at se det igennem ens øjne. Det kan jeg meget bedre li'.

(Sofie, 14 år)

Ytringerne peger på litteraturen som noget, der tilbyder adgang til andre verdener og andre former for levevis, som informanterne kan blive opslugt i, og som også udgør et frirum ("bare være sig selv"), en pause. Læsningen tilbyder den fordybelse og pause fra eget liv, som Iser peger på. Læsningen tjener som en form for virkelighedsflugt, men også som en drøm om at afprøve andre måder at leve på, andre verdener til andre tider. Afslapning og at blive opslugt i en anden historie, så man glemmer tid og sted, er en motivation, som er særdeles udbredt blandt læsere på tværs af generationer og geografi, ja måske sågar udgør den centrale motivation for at læse skønlitteratur (fx Hansson, 1989; Toyne & Usherwood, 2001; Balling, 2009).

Det sidste citat peger ligeledes på den mentale billedannelse, som er kendetegnet ved læsning frem for andre narrative medier. I interviewet blev informanterne spurgt til deres oplevelse af henholdsvis film og litteratur, særligt i forhold til filmatiserede bøger (fx Harry Potter og Hunger Games). Her peger mange på, at filmen er meget medrivende og også lettere at gå til, men at der er en væsentlig forskel:

Når man ser en film, så ser man det. Når man læser en bog, så tænker man ekstra over det, man får det ikke bare serveret.

(Sara, 13 år)

Fordi i bogen, der kan man lave sine egne indtryk. På TV kan man ikke selv danne sig billederne.

(William, 14 år)

Den mentale billedskabelse, det, at man som læser selv skaber billederne og dermed er medskabere af det fiktive univers, bliver tilsyneladende vægtet positivt blandt informanterne. Her viser der sig dog en forskel mellem de meget læsende og de mindre læsende, idet der også er informanter, som foretrækker film:

Hvis jeg skulle vælge og se filmen eller læse bogen, hvis det var den samme, så ville jeg vælge filmen, for man lever sig sådan ind i billederne. En bog er masser af tekst. Der kan man naturligvis også få billeder inde i sit hovede, men det kan være lidt svært nogle gange.

(Marie, 14 år)

Den fænomenologiske fordybelse synes af nogle af informanterne at være udfordrende, hvilket antageligt skyldes både læsevner og motivation.

Jeg gør det mest [læser] for at blive bedre til at læse, men derfor synes jeg ikke, det giver mening at tage en bog, som man ikke kan lide, for så fordyber man sig ikke i den, og så kan man ikke rigtig koncentrere sig om at blive ved.

(Jacob, 15 år)

Motivation og valg af genre har således stor betydning for læselysten, men også for graden af fordybelse. Er bogen for vanskelig eller for kedelig, bliver læseprocessen træg og den fordybende læsning vanskeligere at opnå. En overvægt blandt informanterne foretrækker genrer som fantasy eller krimi netop med henvisning til, at ”der skal ske noget”. Læsningen skal være spændende, og fortællingen må gerne være hensat til et univers, som er anderledes end deres hverdagsliv. Det er ”sjovere at opleve noget nyt i forhold til ens eget liv” (Ellen, 14 år).

UNGES DIGITALE LÆSNING – OPLEVELSER OG LÆSEFORSTÅELSE

Informanternes holdninger til og oplevelser med digital læsning er relativt enslydende. Deres foretrukne medie, når det drejer sig om skønlitterær læsning, er den trykte bog. Ytringerne peger på forskellige aspekter ved den digitale læsning, som udfordrer læseoplevelsen. Dels handler det om selve håndteringen af apparatet (vægt, lys etc.), dels handler det om de kulturelle normer, som synes at knytte sig til den trykte bog i form af vaner og forestillinger om, hvad læsning er. Endelig peger informanterne på læsning som afslapning, der for størstedelens vedkommende foregår i sengen, inden man skal sove. Til spørgsmålet om hvorvidt de læser de bøger, de nævner som gode læseoplevelser, elektronisk, svarer de:

Nej som fysiske bøger. Jeg kan ikke forstille mig kun at have virtuelle bøger. Det virtuelle kan gå i sort, og det hader jeg. Og så kan jeg bedre lide at have en fysisk bog i hånden. I: Hvorfor? Man får ondt i øjnene, og den er nemmere at holde på, det er mere komfortabelt.

(Johan, 13 år)

To ting – den er tung, det kan bøger også være, men også det lys, der kommer ud af den. Der kommer ikke lys ud af en bog.

(Eskild, 13 år)

Der er også noget ved det med at sidde med en bog. Det kan være en, man har købt eller en bog, man har fået. Man kan finde den frem, hvis man har den. Hvis man sidder med en skærm, kan det være helt anderledes. Fx kan det være svært at falde i søvn om aftenen hvis man har siddet ved skærmen, fordi der er så meget lys i ansigtet.

(Marie, 14 år)

Ytringerne kredser alle omkring vægt og baggrundsllys, og ligeledes at iPad'en er uhåndterbar. Det er værd at bemærke, at eleverne havde en af de tidlige (og dermed tungere) udgaver af iPads, ligesom skolen har måttet indføre nogle ret solide covers for at forhindre for mange skader. Det kan forklare, hvorfor de peger på iPads som tunge og uhåndterbare. Baggrundsløset opleves som generende (man får ondt i øjnene), og lyset forhindrer læseren i at sove efterfølgende. Disse oplevelser ligger i tråd med forskning inden for human-computer interaction og søvnforskning, som peger på baggrundsløset som generende for øjnene, men modsat som stimulerende for hjerneaktiviteten.

Generne med baggrundsllys skyldes, at iPads fungerer med LED baggrundsllys, som, hvis anvendt inden for få timer før man skal sove, nedsætter produktionen af det søvn-fremmende hormon melatonin (Chang, Aeschbach, Duffya & Czeisler, 2014) (de nyeste generationer af tablets har implementeret natlys, et orange, knap så skarpt lys, som man kan skifte til). Samme LED baggrundsllys synes at afstedkomme en større grad af træthed i øjnene (visuel fatigue) (Benedetto, Draï-Zerbib, Pedrotti, Tissier & Baccino, 2013). I modsætning til skærme med baggrundsllys, fungerer dedikerede e-bogslæsere ved hjælp af såkaldt e-ink, der er designet til at imitere blæk på papir. E-ink kræver læselys på samme måde, som en papirbog, og tillader, at man læser i solen. Indtil for nyligt var e-ink dog begrænset til sort/hvid, men i skrivende stund er en farveudgave under udvikling.

I Danmark har e-bogslæsere, som fx Amazons Kindle, imidlertid ikke vundet stor udbredelse, hvorimod Apples iPads og andre lignende tablets er danskernes foretrukne platforme. Det samme gør sig gældende i kommuner, hvor man indfører tablets som undervisningsværktøj. Her vælges tablets, fordi disse tilbyder anvendelsen af en bred vifte af applikationer, som eleverne kan anvende til læring, præsentation

tioner, multimedie produktioner etc. Men tablets er ikke den ideelle læseteknologi, blandt andet pga. baggrundslys og genskin.

For informanterne udgør papirbogen det foretrukne valg, når der skal læses. De nævner ikke eksplicit det at bladre og følelsen af papir mellem hænderne, men peger alligevel på papirbogen som deres foretrukne læseapparat:

Det er, som om det er mere rigtigt at læse med en bog i hånden.

(Jonathan, 14 år)

For et år siden var jeg ude og rejse og havde de to første bøger med i en serie. Dem læste jeg hurtigt. Så ville jeg gerne have den tredje. Så den købte min far til sin iPad, men den gik jeg død i efter 30 sider. Det var svært at læse den på skærm, det fungerende bare ikke. Det var bare en helt anden oplevelse.

(Marie, 14 år)

Det virker mere hyggeligt [at læse trykte bøger], fordi iPad'en er mere kunstig.

(Ellen, 14 år)

Det er, som om det er lidt falskt, at det skal ligne en bog på iPad'en.

(Oscar, 13 år)

Informanterne peger her på en følelse af ubehag og uoverensstemmelse mellem form og indhold i læsningen. De oplever med andre ord den haptiske dissonans, som Gerlach & Buxmann identificerer i deres undersøgelse. Men informanterne peger ikke alene på haptiske aspekter ved læsningen. Ytringerne viser, at informanterne har svært ved at angive præcist *hvorfor*, de foretrækker papir. De peger på en form for ubehag, som synes at være af mere mental og kulturel karakter end knyttet til den fysiske berøring. Læsningen er en del af en 'bog-kultur', som er opbygget gennem generationer. Bogen udgør ikke alene et medie for viden og fortællinger, men har også en stærk symbolsk værdi fx i forhold til status og identitet (Manguel, 1996; van der Weel, 2011). Den fysiske bogs tilstedeværelse i et rum i form af bogsamlinger fortæl-

ler noget om, hvem man er, og er definerende for, om man kommer fra et 'læsende hjem'. Bogkulturen omkring den fysiske bog handler ligeledes om muligheden for at låne, udveksle og få bøger i gave af andre. Denne bogkultur er sandsynligvis afgørende for informanternes udtalelser om at det er "mere rigtigt" med en fysisk bog og at iPad'en opleves som "kunstig" eller "falsk". Den samme oplevelse tilkendegiver de ikke, når de taler om at spille computerspil:

Når jeg sidder og spiller, så er det, som om jeg kun ser skærmen, jeg ser ikke det udenom. Især hvis det er FPS (First Person Shooter). Man glemmer, at man sidder og gør alt muligt med fingrene.

(Eskild, 13 år)

Her er der tale om en aktivitet, hvor mediet forsvinder, og informanten oplever en høj grad af fordybelse. Hvorvidt vi oplever ubehag ved teknologien, handler tilsyneladende om, hvilke mediefortællinger vi beskæftiger os med, og hvilke kulturelt forankrede forestillinger, i dette tilfælde om læsning, som vi besidder. Computerspil er født digitale og er født som skærmmidier. Der findes ikke et alternativ til at spille computerspil på skærm. Litteratur i form af bøger er et betydeligt ældre medie, som børn oftest møder i sin fysiske form fra en meget tidlig alder. Informanterne er tydeligvis vant til fysiske bøger og også til at få fysiske bøger forærende, hvorfor deres læsevaner, når det kommer til den mest udbredte litterære genre, romanen, er knyttet til den fysiske bog.

Et andet aspekt, som informanterne peger på i deres afvisning af digital læsning, er det manglende overblik over teksten:

Jeg tror, det har noget med at gøre, at man ikke har den fysiske bog. Man ved ikke hvor langt, man er nået, kan ikke ...

(Marie, 14 år)

Det er interessant det med, man kan se, hvor mange sider der er tilbage i en fysisk bog. Det tænker jeg nogen gange – kan den nå at slutte ordentligt? Det kan man jo ikke på en iPad.

(Jacob, 15 år)

Her peger de på teksten som en fysisk genstand man kan overskue, om ikke visuelt så dog fænomenologisk i betydningen, at man kan overskue, hvor langt man er, og hvor meget man mangler. Det manglende overblik knytter både an til selve læseoplevelsen, det at være optaget af en historie (kan den nå at slutte ordentligt?), men knytter også an til selve forståelsen:

Jeg føler, jeg læser hurtigere på papir. Fordi jeg koncentrerer mig nok bedre, når jeg sidder med en bog.

(Ellen, 14 år)

Jeg ved, det er noget, jeg føler, men jeg føler, at jeg bedre forstår det, når jeg læser på papir.

(Laura, 13 år)

Jeg har meget nemmere ved at forstå, hvad jeg læser, når jeg læser en bog. Jeg synes, det er nemmere at læse en side og tænke igennem, hvad man læser og forstå det, end hvis man læser på iPad'en. Jeg ved ikke, hvad det er, men det er lidt, som om man har nemmere ved bare at lade være med at læse nogle ord eller ikke forstå det eller ... på en eller anden måde gør det en lidt forvirret at læse på en skærm.

(Clara, 14 år)

Informanterne peger her på de forskellige læse- og opmærksomhedsmodus, som forskellige teknologier ansporer til. Læsning på papir er forbundet med koncentration og langsomhed, hvorimod læsning på skærm er præget af en mere overfladisk læsemodus. På skærm søger vi at skabe et hurtigt (visuelt) overblik, en adfærd som ikke giver mening i en bog. Hvis jeg bladrer en bog hurtigt igennem, ved jeg stadig ikke, hvad den handler om. Jeg kan alene danne mig et indtryk af længde, papirkvalitet og vægt. En bog kræver en anden længerevarende mental og kognitiv bearbejdning.

Endelig peger informanterne på iPad'ens multifunktionalitet som noget, der kan distrahere dem i læsningen.

Når jeg sidder hjemme og læser, så tænker man, at når det begynder at blive allermest kedeligt, ej jeg kan godt lige tage 5 minutter på Facebook, og så bliver det et kvarter, og så skal man lige pludseligt noget andet, ens hverdag er jo booket op. Det er let at trykke ind på Facebook.

(Mikkel, 14 år)

Jeg tror, der er meget, der kan distrahere en på iPad'en. I: Hvad for eksempel? Medier. Eller hvis der kommer en meddelelse, så kigger man lige, og så mister man fokus.

(Emma, 14 år)

Den teknologiske haptiske dissonans og distraktionsaspektet risikerer at spolere den indlevelse, som den fordybende læsning udgør, fordi teknologien så at sige stiller sig mellem tekst og læser og dermed forhindrer den ophævelse af skellet mellem subjekt og objekt, som Iser peger på som central for læsning.

DISKUSSION OG AFRUNDING

Undersøgelsens informanter viser sig at have et relativt traditionelt forhold til læsning og fysiske bøger. Dette strider imod antagelsen om, at unge medievante mennesker vil være mere tilbøjelige til at tage e-bogen og andre digitale tekstformater til sig. Når informanterne skal læse, vælger et flertal den fysiske bog. Deres læsevaner, og de kulturelle forestillinger de har om litteraturen, synes i høj grad at udgøre en modpol til deres digitale hverdagsliv, hvor den skønlitterære læsning skaber et frirum, en pause, fra det øvrige liv. Dette kan dels skyldes, at informanternes iPads er tunge og dermed uhåndterlige, og det kan skyldes, at iPad'en er forbundet med undervisningsaktiviteter og skolen som institution i en grad, så den vælges fra, når de skal slappe af.

Informanterne peger endvidere på, at de læser som det sidste, de gør, inden de skal sove. Læsningen foregår på deres værelse, mens de ligger i sengen, og læsningen kan derfor også siges at udgøre et overgangsritual, et offline helle, hvor man både kan "være sig selv" og "leve sig ind i en anden historie". Læsningen er tydeligvis forbundet med underholdning og afslapning, men også med muligheden for at opleve et andet liv, et andet univers, end det man selv lever i til daglig.

At digital læsning vælges fra skyldes ligeledes haptisk dissonans i form af ubehag ved fx lys og håndtering. Dog oplever de informanter, som spiller computerspil, ikke samme følelse af dissonans ved at spille computer. Ligeledes syntes de informanter, som foretrak andre genrer end den traditionelle roman-genre, ikke på samme måde at afvise skærmen som læseteknologi. I Odder var der således også sportsaktive drenge, som tilkendegav, at de ikke læste bøger, både fordi de fandt det kedeligt, men også fordi de brugte meget tid på deres sport. Deres læsning, som særligt var i form af mere faglige artikler om fodboldspillere og klubber, blev fundet og læst på nettet.

Samme læseadfærd viste informanterne fra pilotstudiet i Gladsaxe. Ud af de seks piger, som deltog i interviewet, var de fem ivrige læsere af Movellas, fanfiction i novelleform, der læses og deles på nettet. Fanfiction er en genre, som oplever stor vækst og popularitet i disse år, og som udmærker sig ved at være født digitalt.

Det giver ikke mening at tale om Movellas som trykte tekster. De skrives, læses og kommenteres online og på skærm. De informanter, der læste Movellas, angav, at de ikke oplevede forskel på at læse en bog og at læse Movellas på skærm i forhold til læseoplevelsen.

Et andet vilkår ved læseadfærden hos informanterne i Odder er, at skolebiblioteket med sit udvalg af fysiske bøger udgjorde en kilde til inspiration, når de skulle vælge bøger. De færreste var bekendt med folkebibliotekernes digitale tilbud i form af eReolen. Ligeledes angav de, at fysiske bøger ofte var noget, de fik forærende af forældre og bedsteforældre. Den bogkultur, som de unge er præget af, er tydeligvis en fysisk bogkultur, hvilket kan have betydning for valg af læseteknologi.

Anskuer man undersøgelsen ud fra et kultur- og skolepolitisk perspektiv, er der ikke umiddelbart grund til at frygte hverken for den fysiske bogs fremtid eller for den kommende generations interesse for læsning. Men der er grund til at anskue læsere i et mere differentieret lys og læsningen i et bredere perspektiv. Selv de mindst læsende blandt informanterne læste. De læste bare ikke bøger. Og dog, det gjorde de, når de faldt over noget særligt godt eller noget for dem særligt interessant. Men de spillede lige så gerne computer og så film. Og blandt de mere læsende må vi igen differentiere mellem dem, som læser traditionelle genrer og formater, såsom romaner i bogform, og dem som foretrækker nye genrer såsom fanfiction. Ved den sidstnævnte gruppe synes læsemotivationen at overvinde et eventuelt ubehag eller udfordringer ved teknologien til fordel for adgang til et reservoir af historier. Det afgørende for, hvorvidt man (og det må formodes at gælde både unge og voksne) har et positivt forhold til digital læsning, synes derfor i højere grad at være kulturelt betinget, end hvorvidt man er storforbruger af medier. Dog synes de unge, som deltog i denne undersøgelse, at bekræfte nogle af de antagelser og undersøgelser, som peger på, at digital læsning kan forårsage manglende overblik og mindre forståelse. Den væsentligste faktor i forhold til valg af medie syntes dog at være motivation og formålet med at læse. Spørgsmål om hvorfor og hvad, vi læser, er således stadig centrale, selv i en tid præget af digitale medier.

REFERENCER

- Andersen, C.** (2016, 11. august). Papirbogen har det overraskende godt. *Politiken*. Lokaliseret den 30. august 2016 på: http://politiken.dk/kultur/kultur_top/ECE3332428/papirbogen-har-det-overraskende-godt/
- Bak, L., Madsen, A. S., Henrichsen, B. & Troldborg, S.** (2012). *Danskernes Kulturvaner 2012*. København: Kulturministeriet.
- Balling, G.** (2008). Receptionsteori. Om mødet mellem tekst og læser. I: J. Andersen, H. Jochumsen & C. H. Rasmussen (Red.). *At forstå biblioteket. En introduktion til teoretiske perspektiver*. København: Danmarks Biblioteksforening/Danmarks Biblioteksskole.
- Balling, G.** (2009). *Litterær æstetisk oplevelse. Læsning, læseoplevelser og læseundersøgelser: en diskussion af teoretiske og metodiske tilgange* (ph.d.-afhandling). København: Danmarks Biblioteksskole.
- Balling, G., Dahl, T. A., Mangan, A., Nilsson, S. K., Lund, H. & Höglund, L.** (2014). E-bogen. Skandinaviske perspektiver på forskning og uddannelse. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, 3(1), 5-19.
- Baron, N. S.** (2015). *Words Onscreen. The Fate of Reading in a Digital World*. New York: Oxford University Press.
- Benedetto, S., Draï-Zerbib, V., Pedrotti, M., Tissier, G. & Baccino, T.** (2013). E-readers and visual fatigue. *PLoS ONE*, 8(12), e83676. Lokaliseret på: <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0083676>
- Bille, T., Fridberg, T., Storgaard, S. & Wulff, E.** (2005). *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004 – med udviklingslinier tilbage til 1964*. København: AFK Forlaget.
- Birkerts, S.** (1994). *The Gutenberg Elegies: The Fate of Reading in an Electronic Age*. New York: Ballantine Books.
- Bog- og Litteraturpanelet.** (2016). *Bogen og litteraturens vilkår 2016. Bog- og litteraturpanels årsrapport*. København: Kulturstyrelsen.
- Bolter, J. D. & Grusin, R.** (1998). *Remediation. Understanding new media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Buckingham, D.** (Red.). (2008). *Youth, Identity and Digital Media*. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press. DOI:10.1162/dmal.9780262524834.vii
- Chang, A.-M., Aeschbach, D., Duffya, J. F. & Czeisler, C. A.** (2014). Evening use of light-emitting eReaders negatively affects sleep, circadian timing, and next-morning alertness. *PNAS*, 112(4), 1232–1237. DOI: 10.1073/pnas.1418490112

- Gardner, H.** & Davis, K. (2014). *The App Generation. How Today's Youth Navigate Identity, Intimacy, and Imagination in a Digital World*. New Haven & London: Yale University Press.
- Gerlach, J.** & Buxmann, P. (2011). Investigating the acceptance of electronic books – the impact of haptic dissonance on innovation adoption. *ECIS 2011 proceedings*. 141. Lokaliseret den 24. april 2017 på: <http://aisel.aisnet.org/ecis2011/141/>
- Grøn, R.** og Balling, G. (2016). Kampen om eReolen: Bibliotekerne i litteraturens digitale kredsløb. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, (3), København: Det Informationsvidenskabelige Akademi.
- Halkier, B.** (2015). Fokusgrupper. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (Red.). *Kvalitative metoder*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, S. R.** (2014). *Når børn vælger litteratur. Læsevaneundersøgelse perspektiveret med kognitive analyser* (ph.d.-afhandling). Aarhus: Aarhus Universitet.
- Hansson, G.** (1989). *Inte en dag utan en bok. Om läsning av populärfiktion. Tema Kommunikation*. Linköping: Universitetet i Linköping.
- Hayles, N. C.** (2007). Hyper and Deep Attention. The Generational Divide in Cognitive Modes. *Profession 2007*, (13), 187-199. DOI:10.1632/prof.2007.2007.1.187
- Hillesund, T.** (2010). Digital reading spaces: How expert readers handle books, the Web and electronic paper. *First Monday*, 15(4-5).
- Hjarvard, S.** & Helles, R. (2013). Digital Books on the Point of Take-off? The Ebook in Denmark Anno 2013, *Academic Quarter*, 7, 34-50.
- Iser, W.** (1978). *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Jenkins, H.**, Purushotma, R., Weigel, M., Clinton & Robison, A. J. (2009). *Confronting the challenges of participatory culture. Media education for the 21st century*. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation reports on digital media and learning. Cambridge, MA: MIT Press. https://www.macfound.org/media/article_pdfs/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF
- Kidd, D. C.** & Castano, E. (2013). Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind. *Science*, 342(6156), 377-380. DOI: 10.1126/science.1239918
- Kvale, S.** (1994). *InterView. En introduction til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kuzmičová, A.** (2013). *Mental Imagery in the Experience of Literary Narrative. Views from Embodied Cognition* (ph.d.-afhandling). Stockholm: Stockholm University.

- Lui, Z.** (2005). Reading behaviour in the digital environment: Changes in reading behavior over the last ten years. *Journal of Documentation*, 61(6), 700-712.
- Mackey, M.** (2011). The Case of the Flat Rectangles: Children's Literature on Page and Screen. *International Research in Children's Literature*, 4(1), 99-114.
- Mangen, A.** (2008). Hypertext fiction reading. Haptics and immersion. *Journal of Research in Reading*, 31(4), 404-419.
- Mangen, A. & Schilhab, T.** (2012). An embodied view of reading: Theoretical considerations, empirical findings, and educational implications. I: S. Matre & A. Skaftun (Red.), *Skriv! Les! (s. 285-300)*. Bergen: Akademika.
- Mangen, A.** (2013). Putting the body back into reading. *Cursiv*, (11), 11-31.
- Mangen, A. & Kuiken, D.** (2014). Lost in an iPad. Narrative engagement on paper and tablet. *Scientific Study of Literature*, 4(2), 150-177.
- Mangen, A., Walgermo, B. M. & Brønnick, K.** (2013). Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension. *International Journal of Educational Research*, 58, 61-68.
- Manguel, A.** (1996). *En historie om lesning*. Oslo: Aschehoug.
- Mar, R., Oatley, K. & Peterson, J. B.** (2009). Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes. *Communications*, 34(2009), 407-428. DOI: 10.1515/COMM.2009.025
- Mukařovský, J.** (1970). *Aesthetic Function, Norm and Value as Social Facts* (oversat fra tjekkisk med noter og efterord af Mark E. Suino). Ann Arbor, Michigan: University of Michigan.
- Mukařovský, J.** (1977). *Structure, Sign, and Function. Selected essays by Jan Mukařovský* (oversat og redigeret af J. Burbank & P. Steiner). New Haven and London: Yale University Press.
- Palfrey, J. & Gasser, U.** (2008). *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. New York: Basic Books.
- Rosenblatt, L. M.** (2002, 1936). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*. Lund: Studentlitteratur.
- Smidt, J. K.** (2002). *Mellom elite og publikum. Litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitet i Oslo.
- Schrøder, K., Drotner, K., Kline, S. & Murry, C.** (2003). *Researching Audiences*. London: Hodder Arnold.

- Slots- og Kulturstyrelsen.** (2016). *Mediernes udvikling i Danmark: Internetbrug og enheder*. Lokaliseret den 30. august 2016 på: <http://slks.dk/mediernes-udvikling-2016/internetbrug-og-enheder/>
- Socken, P.** (Red.). (2013). *The Edge of the Precipice. Why Read Literature in the Digital Age?* Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill-Queen's University Press.
- Steffensen, A. & Weinrich, T.** (2001). *Den dyrebare tid. De 14-15 åriges læsevaner*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Thagaard, T.** (2004). *Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*. København: Akademisk Forlag.
- Toyne, J. & Usherwood, B.** (2001). *Checking the books. The Value and Impact of Public Library Book Reading* (Report of research founded by the Arts and Humanities Research Board). Sheffield: Centre for the Public Library and Information in Society, Department of Information Studies, University of Sheffield.
- van der Weel, A.** (2011). e-Roads and i-Ways: A sociotechnical look at user acceptance of ebooks. *Logos. Journal of the World Publishing Community*, 21(3), 47-57.
- Wolf, M. & Barzillai, M.** (2009). The Importance of Deep Reading. What will it take for the next generation to read thoughtfully – both in print and online? *Educational Leadership*, 66(6), 32-37.
- Waxler, R.** (2014). *The Risk of Reading. How Literature Helps Us to Understand Ourselves and the World*. New York: Bloomsbury.
- Yougov** (2012). *Det danske bogmarked – på vej hvorhen?* Kan tilgås på: <file:///C:/Users/gitte/Dropbox/Yougov/YouGov2012%20-%20Det%20danske%20bogmarked%20-%20på%20vej%20hvorhen.pdf>
- Zunshine, L.** (2006). *Why we read fiction. Theory of mind and the novel*. Columbus: The Ohio State University Press.
- Øster, A., Steffensen, A. & Weinreich, T.** (2000). *Børn læser bøger. Læsevaner, læsefærdighed, højtlesning*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Øster, A.** (2004). *Læs! - les - läs: læsevaner og børnebogs-kampagner i Norden*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

ABSTRACT

The topic in this article is the digital reading of young people. The empirical study takes its point of departure in the assumption that young people who are skilled media users are more willing to accept digital literature and thus choose to read on the screen. Based on state of the art research in digital reading both the role of reading in young people's lives and the opportunities and challenges with digital literary reading is discussed. The study shows that the informants for most parts choose printed books as their preferred reading technology.